

מסתנני? המחדר?

כמעט כולם היו רוצים להיות אזרחי

יחד אתם, לקחו בני משפחה אל-ריבאעי 1400 לא"י במזומנים, וקילוגרם של חכשטי זהב. מכסף זה, חיו שנתיים בפורט-סעיד ובקהיר, ניסו למצוא לעצמם מקור פרנסה כלשהו. לשוא. השלטונות המצריים, שרק בקושי נתנו להם לשבת במצרים, סירבו בכל תוקף להרשות להם לעבוד שם. "גמרנו את הכסף שלנו ובאנו למחנה פליטים", סיפר הזקן.

לבני המשפחה, דייגים מבטן ומלידה, לא היתה ברירה אלא למכור אחת משתי הסירות שהביאו אתם, כדי להסתדר. את הסירה השנייה שמרו לעבודה. אבל סירה אחת בשביל 26 איש, זה לא מספיק, התאונן מחמוד.

"השטח שמותר לנו לדג בו — לא רק עכשיו, אלא גם בימי המצרים — הוא קטן מאד ומרוכזים בו הרבה מאד דייגים. במימי אל-עריש, למשל, אסור היה לנו לדג, כי זוהי כבר אדמה מצרית. וכאן, על החוף, מחיר הדגים הוא נמוך. קשה להתקיים."

עתה נשארה לו רק תקווה אחת: שישאל תסכים לקחתו בחזרה. כל העולם כבר הוכיח שלא איכפת לו מה יקרה לפליטים; גותר לו רק לראות מה יהיה יחסה של ישראל.

עצמאית. וגם אם אפשר היה לעשות זאת, היה מתנגד למדינה כזאת. "כיום שולט בעולם הערבי הורם לאיחוד לאומי. חלפו הזמנים שבהם כל מעצמה היתה מקימה לעצמה שלוש-ארבע מדינות ערביות ועירות. כיו שאחרי-כך תוכל להפריד ביניהן ולהבטיח את שליטתה היא באיזור. כיום החל תהליך האיחוד, אשר מרכזו היא מצרים. מול תהליך זה, יהיה רק הגיוני לצרף את עזה למצרים. זהו צעד מחוייב ההגיון ההיסטורי."

ומה יהיה עם כל הפליטים בעזה? האם גם הם יועברו למצרים וייושבו בה?

"לא. מצרים אינה יכולה ואינה חייבת לקלוט פליטים אלה, כי לא היא שלקחה את אדמתם. להיפך, היא הוציאה הרבה כספים על החזקת הרצועה וסיכבה את צבאה כדי להבטיח את הפליטים. לבעיה זו יכול להיות רק פתרון אחד: שהפליטים יחזרו לאדמותיהם ולבתיהם. אחרת לא יהיה שלום לעולם!"

נניח שהיו מציעים לו לשוב לביתו ולאדמות הוריו בג'ורה, תחת שלטון ישראל. האם היה מסכים לכך?

"אני בטוח שפליטים רבים היו מסכימים. לרבים מהם לא כל כך חשוב בגבולות מי הם יושבים. העיקר שישבו על אדמתם."

הוא עצמו דוגל בדעה קיצונית: לא להסכים לשבת בישראל, ולו גם יחזרו להם בתיים ואדמותיהם. דרישתם היא לחזור לאדמתם, שתהיה שייכת למדינה כל-ערבית.

★ ★ ★

אולם דעתו הקיצונית של המורה ה'נסער, היא בלי ספק, דעת-מיעוט בין פליטי עזה. אפילו דעתו של ג'ומעה איננה דעת הרוב. שעה שדיבר, ברחבה המר-כוית של מחנה הפליטים, התאספו סביבו עשרות תושבים, שהוסיפו תרומות קולניות לשיחה. "לא נסכים לחזור אלא לאדמותינו אנו!" קרא אחד, בחור צעיר, לבוש קפטן של פלח. "זהו רכושנו והוא היה שייך לנו מדורי דורות! הוסיף אחר. "נחזיר את רכושנו בדמנו!" שיטע שלישי.

כעבור כמה דקות, יעץ אחד הנאספים לא דשים לב יותר על המידה לסיסמות אלה. "כל השלושה שצחקו", אמר, "גא היה להם מיל אחד על הגשמה בפלסטין. הר' ריהם היו פלחים שעבדו בשכר, ולא היה להם אפילו מטר אחד של אדמה. אבל הם שמעו כל כך הרבה שידורים ברדיו על האדמה השדודה, שהם כבר מתחילים להאמין שבאמת היו להם אדמה ובחייב!" וזהו גם דעתו של אחד ממנהלי אונר"א במקום. "אין שום ספק שחלק גדול מה פליטים, לא היה בעל רכוש כלשהו בישראל. ודוקא אלה הם מתנגדיו המושבעים ביותר של הסדר עם ישראל. כי הם פוחדים שאם תסכים ישראל לקבל בחזרה את כל הפליטים, ואפילו להחזיר להם את רכושם וביתם, הם עלולים לשוב לחיים של עוני קיצוני, ללא כסחון שיוכלו למצוא גם פרי נסה דלה שתבטיח להם מנות מינימליות."

המשיר אותו פקיד, שבא מאמריקה לפני שבמדינות פליטים בלבנון: "במדינות ערב לא קיים המושג של דגני סוציאליזם ממסלית לאזרחים. פליטים אלה, שהיו מחוסרי כל, יודעים כי עכשיו, במעמדם הנוכחי, מובטחים להם לפחות מזון ולבוש. אני בטוח שאילו היתה ישראל מעוניינת להחזירם אליה, ולשכנע אותם כי היא תיישב אותם על אדמות כלשהן או שהיא תתן להם עבודה ופרנסה — והם יתפסקו במעט מאד — היתה נפתרת הבעיה ב-80%. וקל מאד להוכיח להם כי לא מתכננים להחזיר אותם דוקא לסטטוס הערוב שלהם. מלפני מלחמת 1948. כל מה שצריך זה להקים כמה כפרים פליטים ולהרשות להם לעבוד ולהתפרנס, כדי שהם ידעו כי מדינת ישראל מוכנה לעשות עבורם יותר מאשר עושות המדינות הערביות ויותר מאשר יכול לעשות האו"ם בתנאים אלה. לדעתי, זה יהיה צעד נכון מאד מצד ישראל. זה יהיה הצעד המעשי הראשון להפשרת השנאה האיומה הסובבת אותה מכל צד."

★ ★ ★

מוחמד אל-ריבאעי מאמין שהוא יכול לדבר בשם כל בעלי הרכוש שבין הפליטים. זהו זקן בן 67, מלא עדיין מרץ, ששני תריסרי בנים, נכדים ונינים הצטופפו סביבו, למשע את דבריו.

"קודם כל", הוא הכריז, "עלי להתודות. כל בוקר שאני קם, וכל לילה שאני נשכב לישון, אני מקלל את עצמי שעזבתי את ביתי וברחתי מפני היהודים."

ביפו, היה אל-ריבאעי עשיר מכובד. הוא היה ראש של שלוש סירות דייג גדולות, ובעל לארבעה בתים. מדי ערב יצאו סירותיו לים וחזרו עם שלל דגים עשיר. "לא היה יום שלא הבאנו לפחות מאה לירות דגים לשוק". בן אחותו נשאר ביפו, והוא עשיו עובד כפקיד ממשלתי. מדי פעם, הוא שולח מכתב למשפחה אל-ריבאעי, בו הוא מספר על מצבו הכלכלי הטוב, במדינת ישראל. לכן מקלל הזקן את עצמו השכם והערב על כי נתפחה לתעמולת הבריחה.

"אני עצמי ליד יפו. זכורים לי עדיין ימי הסולטן עבד אל-חמיד. אולם ימים כמו אלה שקדמו לבריחה, אינני זוכר. האנגלים עוד היו ביפו, אבל בשכונות הגובלות עם תל-אביב, היתה מלחמה בלי סוף: כדורים, פצצות ופגזים הרגו אנשים כל הזמן. כולנו שאנו את עצמנו: אם עכשיו, כשהאנגלים עוד יושבים כאן, יש מלחמה כזאת, מה יקרה כשהאנגלים יעזבו את העיר?"

במסגרים ובכיסרות העיר, נאמו המנהיגים בפני הקהל, הכינו אותו לקראת ה-15 במאי. "הם יעצו לנו לעזוב את-העיר ולחזור אחרי ההצבאות הערביים יחסלו את היהודים. הם הבטיחו לנו שזה יהיה עניין של שלושה-ארבעה ימים."

מוחמד אסף את משפחתו, העלה אותה על שתי סירות, והפליג דרומה. סירתו השלישית היתה במעגנה הקבוע, על הירקון, בין סירות הדייגים היהודיים. הוא עזב אותה שם.

בעד או"ם. מחיי אלדין אל-יאזי, בן 45, הוא סוחר טקסטיל, יליד עזה. בימי המצרים, לדבריו, היה המסחר פורח. מאז הכיבוש הישראלי, רבו הנייבות, בעיקר בגלל הפושעים המקומיים, המנצלים את שעות העוצר. המסחר סובל מחוסר הבטחון שהאו"ם יחזירו.

בעד ישראל. מוחמד אל-ריבאעי, בן 67, נולד ביפו. שם היה דייג עשיר, בעל שלוש סירות-דייג. לפני עזיבת האנגלים בקר עס משפחתו, מחשש כיבוש ישראל. כיום הוא מצטער על כך בכל נפשו. "אילו הציעה ישראל לקחתני בחזרה, הייתי חוזר ברצון."

"אני לא דורש דוקא שיחזירו אותי לבתים שלי, או אפילו ליפו. לא איכפת לי לאן יקחו אותי, העיקר שיוציאו אותי מכאן, מחיי הבטלה והעוני. אני איש עבודה. אני אוהב לעבוד. מאז הייתי תינוק עבדתי על הים. אני לא צריך הרבה עזרה; מספיק סירה וכמה רשתות ובית קטן על החוף, איפא שלא יהיה, ואני אוכל שוב לעבוד ולהתפרנס מיגיע כפי. אם ישראל תעשה דבר כזה אתי, ועם עוד פליטים אחרים, היא תוכיח לעולם שהיא באמת רוצה בשלום. יותר מזה, היא תוכיח לערבים עצמם שהאשמים במצב הפליטים הם באמת אותם מנהיגים שדחפו אותם לברוח."

סיכם הזקן, כשבני משפחתו נדים-ראש לאות הסכמה מוחלטת: "האמינו לי, במקרה כזה, אחיה אורח ישראלי נאמן יותר מהיהודי הטוב ביותר. כי אני כבר טעמתי את טעם החיים בחסות מדינה ערבית."

★ ★ ★

וסף ברכאת מסכה הוא הרבה יותר צעיר ממוחמד אל-ריבאעי. אולם בין השניים, קיימים קווים רבים משותפים. שניהם ברחו מיפו, שניהם דייגים — ושניהם משתוקקים לחיות בתחום מדינת ישראל, כאזרחי ישראל.

יוסף הוא צעיר חסון, בעל שיער חום מתולתל. הוא בן 24 בלבד, נשוי ואב לשלושה ילדים. כאשר עזב את יפו, היה נער בן 16. אביו עבד כנהג בחברת טפוס והוא עבד כספן וכדייג מאז היותו ילד בן שבע. אפילו ללמוד קראו וכתבו לא הספיק.

"לפני שהאנגלים עזבו את יפו", סיפר, "עברו פתאום שמועות בעיר שהיהודים יכנסו וישטחו את כולנו. כולם דיברו על איזה כפר ששמו דיר יאסין, וששם נהרגו הרבה ערבים. ואז החליטה המשפחה שלי לברוח. עלינו כולנו על דוברת גדולה שהיתה בגמל. היו אולי 150 איש על הדוברת הזאת. באותו יום היו הרבה אנשים בגמל שרצו לברוח. כשהפלגנו, הפליגו יחד אתנו עוד הרבה סירות. לא לקחנו אתנו כלום מהבית. אבל געלנו את הדלת היטב, כי היינו בטוחים שבעוד שבוע נחזור."

"הראים של הסירה שלנו אמר שצריכים להתרחק מהחוף, כדי שהיהודים לא ירו בנו. היינו בים יממה שלמה ועוד לילה. זה היה קשה מאד. באמצע פרצה סערה. כמה סירות קטנות התהפכו. אלה שידעו לשחות, הגיעו לסירות האחרות או לחוף. אבל ילדים ונשים לא יודעים לשחות. הם טבעו."

הבורחים הגיעו לקנטרה. המצרים ריכזו אותם במחנה צבאי עזוב, חילקו להם מנות מזון ושמיכות. אך כעבור זמן מה, הודיעו להם כי הם יוחזרו לפלסטין. כל הפליטים הועברו מתוך שטח מצריים, רוכזו לאורך רצועת עזה.

יוסף זוכר היטב את ביתו בשכונת ע'מי. הוא זוכר כיצד הורגשה יום אחד התפוצצות אדירה; אחר כך נודע כי היו אלה יהודים שהגיעו מוקש גדול בבניין